VERKIŲ DVARO SODYBOS UŽVAŽIUOJAMIEJI NAMAI

Robertas ŽUKOVSKIS

2005 m. rugpjūčio–spalio mėnesiais vykdyti žvalgomieji archeologiniai tyrimai Verkių dvaro sodybos užvažiuojamųjų namų (G230 K4) (Vilniaus miestas, Žaliųjų ežerų g. 37) teritorijoje. Žvalgomieji tyrimai atlikti užvažiuojamųjų namų V korpuso – buvusių arklidžių – viduje ir pastato aplinkoje. Jų tikslas – nustatyti pirminį arklidžių grindų lygį, atkasti ir įvertinti pamatų bei restauruojamų (protezuojamų) medinių kolonų cementinių pėdų būklę. Tyrimai vykdyti likviduojant pastato avarinę būklę: iškasta 20 įvairaus dydžio šurfų, ištirtas bendras 47 m^2 plotas.

Stačiakampį mūrinį vieno aukšto arklidės pastatą sudarė dvi beveik vienodo dydžio patalpos: Š 202 m^2 ir P 239 m^2. Jas skyrė nedidelis koridorius (33 m^2). Pastato P ir Š galuose buvo plačios dvivėrės durys. Didžiųjų patalpų erdvę dalijo dvi medinių kolonų eilės. Anksčiau tarp šių kolonų ir mūrinių pastato sienų buvo įrengti aptvarai arkliams. Aštuoniakampės medinės kolonos stovėjo ant cementinių pėdų. Šių keturkampių, į apačią platėjančių pėdų aukštis – apie 52 cm, skersmuo ties viduriu – 44–48 cm. Betoninės patalpų grindys buvo ties šių pėdų viduriu.

Šurfas 1. 1,5x2,3 m dydžio šurfas kastas lauke, prie pastato Š sienos. 10–28 m gylyje (H_{abs} 140,9–140,61 m) atkasta apie 70 cm pločio akmenų grindinio juosta. Grindinys dėtas iš įvairaus dydžio akmenų, žemėja Š kryptimi. Rastas geležinis uknolis, kelios smulkios buitinės keramikos šukės (XVII a.?). Akmenų grindinys veikiausiai yra ankstyviausia arklidžių pastato atgrinda.

Šurfas 2. 1,3x1,4 m dydžio šurfas kastas pastato viduje, Š patalpos ŠV kampe. Šurfo R dalyje 24 cm gylyje atkastas nedidelis (80x30 cm) 5 cm storio plūkto molio lopinėlis (buvusios aslos pėdsakai?). Prie Š pamato 25 cm gylyje atkastas 14 cm pločio pamato išplatėjimas, mūrytas iš raudonų plytų (30x?x6; ?x16x6 cm). Ties pamatais kasta iki 72 cm gylio. Stebėtas statybų metu susiformavęs sluoksnis: griuvenos ir kalkių skiedinys. Centrinėje šurfo dalyje aptikta netvarkingai suverstų akmenų ir plytgalių krūva. Archeologinių radinių šurfe nerasta.

Šurfas 3. 1,5x1,6 m dydžio šurfas kastas pastato viduje, Š patalpoje. Iš karto po betoninėmis grindimis 3–8 cm gylyje aptikti netvarkingai, matyt, klojant betonines grindis sumesti (dauguma aštriomis briaunomis į viršų) akmenys. Šurfo V kampe, kur akmenų nebuvo, kasta iki 45 cm gylio. Fiksuota ruda smėlėta žemė, maišyta su moliu ir smulkiomis griuvenomis. Archeologinių radinių šurfe nesurasta.

Šurfas 4. 1,3x1,5 m dydžio šurfas kastas pastato Š patalpoje, centriniame praėjime tarp medinių kolonų. Po betoninėmis grindimis aptiktas smarkiai suplūktas kalkių skiedinio ir smulkių akmenukų sluoksnis. Jį nukasus 10 cm gylyje aptiktas dar vienas lygus betoninis paviršius. Panašios dangos plotas vėliau atkastas šurfe 18. Archeologinių radinių neaptikta.

Šurfas 5. 0,6x0,8 m dydžio šurfas kastas pastato Š patalpoje, centriniame praėjime, prie vienos iš R eilės kolonų. Šurfas kastas iki 70 cm gylio. 50 cm pločio cementinės kolonos pėdos

apačia pasiekta 27 cm gylyje nuo betoninių grindų paviršiaus. Stebėta pilka smėlėta žemė su negausiomis smulkiomis griuvenomis. Archeologinių radinių nesurasta.

Šurfas 6. 0,9x1,2 m dydžio šurfas kastas pastato Š patalpoje, centriniame praėjime, prie vienos iš V eilės kolonų (priešais šurfą 5). Šurfas kastas iki 1,25 m gylio. Kolonos pėdos apačia pasiekta 28 cm gylyje. Iki 68 cm gylio buvo kasama pilka smėlėta žemė. Joje rastas geležinių žąslų fragmentas: apvali grandis su nareliu. Po šiuo sluoksniu prasidėjo apie 20 cm storio pilkos žemės, maišytos su degėsiais, sluoksnelis. Jame rasti keli smulkūs neglazūruotos buitinės keramikos sienelių fragmentai. 1,1 m gylyje (H_{abs} 139,68 m) pasiektas geltono smėlio įžemis.

Šurfas 7. 1,6x1,8 m dydžio šurfas kastas pastato viduje, Š patalpos PR kampe. Šurfas kastas iki 1,1 m gylio. Prie P sienos 28 cm gylyje atkastas 14–15 cm pločio pamato išplatėjimas, mūrytas iš vidutinio dydžio akmenų ir kalkių skiedinio. 72 cm gylyje (H_{abs} 140,20 m) nuo betoninių grindų paviršiaus pasiekta šio pamato apačia. Po pamatu – smėlio įžemis. Šis pamatas ir pati siena yra vėlyvesnio laikotarpio nei išorinės pastato sienos, datuojami XIX a. II puse.

Prie R sienos 52 cm gylyje aptiktas 12–13 cm pločio pamato išplatėjimas, mūrytas iš raudonų plytų (?x15,5–16x6,5–7 cm). Pamato apačia nepasiekta. Likusioje šurfo dalyje, iki apie 70 cm gylio (H_{abs} 140,22–140,18 m) kasta pilka smėlėta žemė su negausiomis statybinėmis griuvenomis, retais degėsiais. Archeologinių radinių nesurasta. Po šiuo sluoksniu prasideda geltono ir balto smėlio įžemis.

Šurfas 8. 1,2x3,5 m dydžio šurfas kastas pastato viduje, Š patalpoje, prie P sienos (tarp įėjimo į koridorių ir šurfo 7). Kastas pilkos smėlėtos žemės ir retų smulkių griuvenų sluoksnis. 32 cm gylyje atkastas P sienos pamato išplatėjimas analogiškas aptiktam šurfe 7.

Šurfo centrinėje dalyje 45–52 cm gylyje (H_{abs} 140,47–140,40 m) aptiktas arkinis mūras, orientuotas PV–ŠR kryptimi. Jo kryptis sutampa su medinių kolonų R eilės ašimi. Mūro plotis – 48 cm, maksimalus aukštis – 1,4 m, jis mūrytas iš raudonų plytų (32x?x7; ?x15,5x7; ?x17,5x6 cm) ir kalkių skiedinio. Arkinis pamatas datuojamas XVIII a. pabaiga. Į jį rėmėsi medinės kolonos, laikančios stogo ir perdengimo konstrukcijas. Šio pamato tęsinys buvo aptiktas šurfe 9.

Maždaug iki 80 cm gylio buvo stebėta pilka smėlėta žemė su negausiomis smulkiomis griuvenomis ir retais degėsiais. Po šiuo sluoksniu pasiektas smėlio įžemis. Rasti negausūs archeologiniai radiniai: molinio puodo dugno, glazūruoto žalsvai–rusva glazūra, fragmentas, kelios geležinės kaltinės vinys.

Šurfas 9. 1,2x1,5 m dydžio šurfas kastas pastato Š patalpoje, prie kolonos, esančios R medinių kolonų eilėje. 23–28 cm gylyje aptiktas 0,97–1 m pločio mūro fragmentas. Mūro kryptis sutampa su kolonų R eilės ašimi bei arkinio pamato, aptikto šurfe 8, kryptimi. Pamatas mūrytas iš raudonų plytų (?x16,5x?; ?x?x7,5 cm) ir kalkių skiedinio. Jo apačia nepasiekta. Archeologinių radinių šurfe nesurasta.

Šurfas 10. Pastato P patalpoje, tarp V eilės medinių kolonų kasta 0,7–1,1 m pločio tranšėja. Fiksuotos dvi jos atkarpos. Atkarpoje tarp patalpos P sienos ir medinės kolonos 46 cm gylyje aptiktas smarkiai apardytas apie 35 cm pločio, 20–22 cm aukščio mūro fragmentas, mūrytas iš stambių plytų (32x?x?; ?x18x6,5; ?x18x7,5 cm) ir kalkių skiedinio. Mūras orientuotas PV–ŠR kryptimi; jo kryp-

tis sutampa su medinių kolonų V eilės ašimi.

Antroje atkarpoje, tarp kolonų 4 ir 5, taip pat aptiktas mūrinės konstrukcijos fragmentas. Jo kryptis sutampa su fragmento, rasto pirmoje tranšėjos atkarpoje, kryptimi. Fiksuotos atkarpos V dalyje 52 m gylyje atkastas smarkiai apardytas pamatėlis (38 cm pločio, apie 17 cm aukščio). Po juo – smėlio įžemis. Prie pamatėlio R krašto atkastas mūrinis latakas. 19 cm pločio latako dugnas buvo 59 m gylyje (H_{abs} 140,42 m). Fiksuotos atkarpos P pakraštyje išliko ir šio latako viršutinė dalis. Jo viršus yra 24 cm (H_{abs} 140,77 m) gylyje. Visas latako aukštis – apie 30 cm, plotis – apie 50 cm. Kanalo sienelės ir perdengimas mūrytas iš geltonų 24x12x6 cm dydžio plytų ir kalkių skiedinio. Latakas, nutiestas centrinio praėjimo pakraščiu, skirtas srutoms nubėgti, datuojamas XIX a. II puse. Jo aplinkoje kasta pilka žemė, maišyta su statybinėmis šiukšlėmis. Archeologinių radinių nesurasta.

Šurfas 11. 1,4x1,4 m dydžio šurfas kastas lauke, prie uždaro kiemo P tvoros. 25–40 cm gylyje atkastas 32 cm pločio mūrinės tvoros pamato praplatėjimas, mūrytas iš stambių akmenų (20x30; 60x70 cm), plytų ir plytgalių, rištų kalkių skiediniu. Sveikos plytos buvo 31x 16,5x7,5 cm dydžio, dalis jų su braukomis. Tvoros pamato apačia pasiekta 1,08 m gylyje (H_{abs} 139,80 m). Po pamatu – smėlio įžemis.

Ties šurfo P sienele 85 cm gylyje atkastas keramikinis XX a. I pusės kanalizacijos vamzdis, nutiestas R–V kryptimi. Šurfo PV kampe, 64 cm gylyje aptiktas mūrinio nusėsdintuvo kampas. Įžemis pasiektas apie 1,1 m gylyje. Archeologinių radinių nesurasta.

Šurfas 12. 1,45x1,5 m dydžio šurfas kastas lauke, prie arklidžių V sienos. Iki 50 cm gylio kastas tamsiai pilkos žemės ir smulkių griuvenų sluoksnis, giliau stebėtas maišyto smėlio sluoksnis. Ties šurfo P sienele 1 m gylyje atkastas keramikinis XX a. I pusės kanalizacijos vamzdis, nutiestas Š–P kryptimi. 1,4 m gylyje pasiektas smėlio įžemis. Archeologinių radinių šurfe nesurasta. Pamatas mūrytas iš raudonų plytų, kurių dydis 32x?x6; 33,5x?x7; 29,5x?x6,5; ?x15,5x7; ?x17x7 cm. Jo apačia nepasiekta.

Šurfas 13. 1,5x1,85 m dydžio šurfas kastas pastato P patalpoje, prie kolonos, esančios R medinių kolonų eilėje. 6–10 cm gylyje atkastas 55 cm pločio mūrinio srutų kanalo fragmentas, mūrytas iš geltonų 25x?x5,5; 24,5x?x5,5; ?x15x6 cm dydžio plytų. Kanalas buvo apie 60 cm aukščio. Perdengimo Š dalyje yra 20x50 cm dydžio ertmė. Kanalo dugnas pasiektas 50 cm gylyje nuo perdengimo viršaus. Kanalo kryptis sutampa su kolonų R eilės ašimi. 45–53 cm gylyje aptiktas dar vieno mūro fragmentas, ant kurio sumūrytas srutų kanalas. Jo kryptis sutampa su kanalo kryptimi. Visas jo plotis neaiškus. Mūrui naudotos raudonos ?x16,5x?; ?x?x7,5 cm dydžio plytos. Mūro apačia nepasiekta. Pamatas, į kurį rėmėsi kolonos, datuojamas XVIII a. pabaiga. Tokio pamato fragmentai buvo aptikti Š patalpoje (šurfai 8, 9). Mūrų aplinkoje iki 60 cm gylio kasta pilka smėlėta žemė, maišyta su kalkių skiedinio trupiniais, smulkiomis statybinėmis griuvenomis. Įžemis nepasiektas. Rastas smulkus stipriai apdegęs neglazūruoto molinio puodo pakraštėlis.

Šurfas 14. 1,5x1,6 m dydžio šurfas kastas pastato P patalpoje, prie kolonos, esančios medinių kolonų V eilėje. 4–10 cm gylyje atkastas 50 cm pločio mūrinio srutų kanalo fragmentas. Kanalas buvo apie 60 cm aukščio, sienelių storis – 16–18 cm. Fragmento P dalyje aptikta pailga 22 cm pločio ertmė. Jos kraštuose yra 2 cm pločio atbrailos. Matyt, ši

ertmė buvo uždengiama lenta arba plytomis. Kanalo kryptis sutampa su kolonų eilės ašimi, jis yra vienalaikis su atkastuoju šurfe 13. Mūrų aplinkoje kasta maždaug iki 70 cm gylio. Stebėta pilka smėlėta žemė, maišyta su smulkiomis statybinėmis griuvenomis. Įžemis nepasiektas. Rastos geležinės kaltinės vinys.

Šurfas 15. 0,7x1 m dydžio šurfas kastas ties R įėjimu. 43 m gylyje nuo medinio slenksčio viršaus atkastas raudonų plytų mūras. Plytos buvo ?x16,5x?; ?x?x10,5 cm dydžio. Ankstesnio slenksčio pėdsakų neaptikta. Prie pamato R pakraščio buvo kasama iki 55 cm gylio. Stebėta pilka smėlėta žemė su gausiomis statybinėmis griuvenomis. Archeologinių radinių nesurasta.

Šurfas 16. 0,7x1,4 m dydžio šurfas kastas ties P įėjimu į arklidžių pastatą. 30–50 cm gylyje nuo medinio slenksčio viršaus atkastas raudonų plytų mūras. Apardytas pamato P kraštas išsikiša už pastato sienos per 16 cm. Pamatas buvo apie 1 m pločio, jo apačia nepasiekta. Ankstesnio slenksčio pėdsakų neaptikta. Prie pamato P pakraščio kasta iki 1 m gylio. Stebėta pilka žemė su gausiomis statybinėmis griuvenomis. Archeologinių radinių nesurasta.

Šurfas 17. 1,4x1,4 m dydžio šurfas kastas vidiniame užvažiuojamųjų namų kieme, prie priestato P sienos. Po betonine kiemo danga stebėtas 1,7 m storio sujauktas pilkos žemės sluoksnis su medžio trūnėsiais, akmenimis, statybinėmis šiukšlėmis. Sluoksnyje gausu XX a. buitinių šiukšlių. Po juo pasiektas smėlio įžemis (H_{abs} 139,09–139,13 m). Panašu, kad šioje vietoje buvo XX a. II pusės šiukšlių duobė.

Prie priestato P sienos 56 cm gylyje atkastas 30 cm pločio iš plytų mūryto pamato išplatėjimas. 1,02 m gylyje nuo jo viršaus pasiekta pamato apačia. Po pamatu – smėlio įžemis.

Šurfas 18. 1,8x3 m dydžio šurfas kastas pastato Š patalpoje, prie kolonos, esančios medinių kolonų R eilėje. Po cementine medinės kolonos pėda, 50 cm gylyje nuo jos viršaus atkastas plytų mūras. Fragmento ilgis – 60 cm, plotis – 36 cm, aukštis – 23–24 cm. Jis mūrytas iš masyvių plytų (32x15,5x4,5; 25x18x5; 28x13x3; ?x14,5x6 cm). Po pamatu prastumtas geležinis vandentiekio vamzdis. Mūras orientuotas PV–ŠR kryptimi; jo kryptis sutampa su kolonų eilės ašimi.

Į V nuo šio pamato atkastas betoninių grindų su lataku fragmentas. Grindų paviršius buvo 34–36 cm gylyje. Latakas buvo 51 cm pločio; jo dugnas – 46 cm gylyje. Latakas nutiestas palei kolonų eilės V pakraštį, juo nubėgdavo srutos. Jis yra vėlyvesnis už mūrinius kanalus, rastus šurfuose 10, 13, 14.

Šurfas 19. 1,2x2,6 m dydžio šurfas kastas vidinio kiemo ŠR dalyje. Šioje vietoje anksčiau stovėjo priestatas, simetriškas priestatui, esančiam kiemo ŠV dalyje. Iki 25 cm gylio kastas pilkos žemės, maišytos su akmenimis, griuvenomis ir kalkių skiediniu, sluoksnis. Giliau prasidėjo maišytas pilkos žemės ir smėlio sluoksnis su retomis smulkiomis griuvenomis, degėsiais. Kasta iki 50–90 cm gylio. Rasti plokštinių koklių fragmentai, glazūruoti ruda glazūra (XIX a. pabaiga – XX a. I pusė), geležinis kablys, geležinės kaltinės vinys.

Šurfo P dalyje 34–42 cm gylyje atkastas mūro fragmentas, orientuotas R–V kryptimi, – nugriautojo priestato pamato dalis. Pamatas buvo 85 cm pločio. Jo apačia nepasiekta, atkastas fragmentas buvo apie 45 cm aukščio. Šurfo Š dalyje atkasta akmenų ir plytgalių sąvarta. Jos viršus 26 cm gylyje, apatiniai akmenys – 42–46 cm gylyje. Po jais – maišytas smėlis.

Šurfas 20. 1,1x1,4 m dydžio šurfas kastas

vidinio kiemo ŠR dalyje, į R nuo šurfo 19. Iki 70 cm gylio buvo kasama pilka smėlėta žemė su griuvenomis, kalkių skiediniu, akmenimis. Prie šurfo Š sienelės 26–70 cm gylyje atkastas 32–40 cm pločio (visas plotis nenustatytas) arkinio pamato fragmentas – nugriauto priestato vidinės sienos pamatinė dalis. Jis mūrytas iš raudonų labai sueižėjusių ?x15,5x8,5; ?x15x7; ?x?x8; ?x?x9 cm dydžio plytų. Šurfo PV dalyje apie 90 cm gylyje aptikta akmenų sąvarta. 70 cm gylyje prie arkinio pamato pasiektas maišyto smėlio sluoksnis. Kasta iki 1,2 m gylio. Archeologinių radinių šurfe nesurasta.

Įrengiant naujas betonines grindis arklidės patalpose demontuota senoji grindų danga bei nukastas 20–30 cm pilkos smėlėtos žemės, maišytos su statybinėmis griuvenomis, akmenimis, buitinėmis XX a. šiukšlėmis, sluoksnis. Žvalgytas apie 430 m^2 plotas. Archeologinių radinių ar archeologiškai vertingo kultūrinio sluoksnio šiame gylyje neaptikta.

COACHING HOUSE OF THE VERKIAI MANOR

During the archaeological survey performed in the territory of the Verkiai manor coaching house located at the address of the Žaliųjų Ežerų Str. 37 in Vilnius 47 m^2 were investigated in total (20 test pits were excavated). Besides that, 430 m^2 were surveyed in the mews where a new floor was installed.

The cultural layer found inside the building was from 0.7 m to 1.1 m thick. It dated to the 18th – 19th century and was relevant to the mews construction and reconstruction. In five test pits fragments of a masonry foundation were discovered. This foundation dating to the 18th century used to support wooden columns, which in turn supported constructions of the ceiling and the roof. In three test pits a covered sewage ducts dating to the second half of the 19th century were discovered. These ducts were installed lengthwise to the building along the rows of wooden columns. Outside the building the cultural layer was 1.1–1.4 m thick. It dated to the 18th – 20th century. In two test pits fragments of the foundation of the mews wing destroyed in the mid 19th century were discovered.

No trace of any earlier floor of the mews was found. Presumably the surface of the floor and the yard has hardly changed and no cultural layer formed over that.